

De niet verhoorde gebeden van Jacob de Zoet

DAVID
MITCHELL

*De niet verhoorde
gebeden van
Jacob de Zoet*

VERTAALD DOOR HARM DAMSMA EN NIEK MIEDEMA

AILANTUS
AMSTERDAM 2010

De vertalers ontvingen voor deze vertaling een werkbeurs van de Stichting Fonds voor de Letteren

Oorspronkelijke titel *The Thousand Autumns of Jacob de Zoet*

Copyright © 2010 David Mitchell

Copyright Nederlandse vertaling © 2010 Harm Damsma en Niek Miedema /
Uitgeverij Ailantus

Omslag Studio Ron van Roon

Omslagbeeld © Maritiem Museum, Rotterdam

Binnenwerk Steven Boland

Foto auteur Murdo Macleod

ISBN 978 90 895 3009 7 / NUR 302

www.ailantus.nl

www.clubvaneerlijkevinders.nl

Voor K, H & N, in liefde

KANTTEKENING VAN DE AUTEUR

De havenstad Batavia op het eiland Java was het hoofdkwartier van de Vereenigde Oostindische Compagnie waarvandaan de VOC-schepen die op Nagasaki voeren vertrokken en waarheen zij terugkeerden. Tijdens de Japanse bezetting van de Indonesische archipel in de Tweede Wereldoorlog werd Batavia omgedoopt tot Djakarta.

In de hele roman wordt de maankalender gehanteerd om Japanse data aan te geven. De maankalender liep, al naargelang het jaar, tussen de drie en de zeven weken 'achter' op de gregoriaanse tijdrekening. Zodoende komt 'de eerste dag van de eerste maand' niet overeen met 1 januari, maar met een datum ergens tussen eind januari en eind februari. Naar de jaartallen wordt verwezen met de Japanse aanduidingen van de betreffende periodes.

Door de hele tekst heen worden Japanse namen vermeld met de achternaam eerst.

I

DE BRUID VOOR WIE WIJ DANSEN

Het elfte jaar van de Kansei-periode

1799

I

HET HUIS VAN DE CONCUBINE KAWASEMI, BOVEN NAGASAKI

De negende avond van de vijfde maand

‘Juffrouw Kawasemi?’ Orito knielt neer op een muf ruikende, plakkerige futon. ‘Hoort u mij?’

In het achter de tuin gelegen rijstveld barst een kakofonie van kikkergekwaak los.

Orito dept met een vochtige doek het zweet van het doornatte gezicht van de concubine.

‘Ze heeft,’ zegt de dienstmeid die de lamp ophoudt, ‘al urenlang nauwelijks iets gezegd.’

‘Juffrouw Kawasemi, mijn naam is Aibagawa. Ik ben vroedvrouw. Ik wil u graag helpen.’

Kawasemi’s ogen gaan trillend open. Ze slaakt een zwakke zucht. Haar ogen gaan weer dicht.

Ze is vanavond zelfs te uitgeput, denkt Orito, om de dood te vrezen.

Door het mousseline gordijn heen fluistert de geneesheer Maeno: ‘Ik wilde mij er zelf van vergewissen hoe het kind ligt, doch’ – de bejaarde geleerde kiest zijn woorden met zorg – ‘dit schijnt niet gepermitteerd.’

‘Mijn instructies zijn duidelijk,’ verklaart de kamerling. ‘Geen enkele man mag haar beroeren.’

Orito tilt het bebloede laken op en ziet waarvoor ze al gewaarschuwd was: het slappe armpje van de foetus dat tot aan de schouder uit de vagina van Kawasemi steekt.

‘Hebt u ooit een dergelijke ligging gezien?’ vraagt geneesheer Maeno.

‘Ja, op een ets, in een Hollands geschrift dat vader aan het vertalen was.’

‘Dat hoopte ik nu juist te horen! De *Observaties* van William Smellie?’

‘Ja. Dokter Smellie noemt het’ – Orito gebruikt de Hollandse term – “‘verzakking van de arm”’

Orito grijpt het slijmerige polsje van de foetus en probeert te voelen of er nog een hartslag is.

Maeno vraagt haar nu in het Hollands: ‘Wat is uw oordeel?’

Er is geen hartslag. ‘Kindje is dood,’ antwoordt Orito in dezelfde taal, ‘en als zij niet van kind wordt verlost, sterft ook moeder weldra.’

Ze plaatst haar vingertoppen op Kawasemi’s gezwollen buik en drukt op de bolling rond de naar binnen gekeerde navel. ‘Het was een jongetje.’ Ze knielt neer tussen Kawasemi’s gespreide benen, ziet hoe smal het bekken is, en ruikt aan de naar buiten puilende schaamlippen. Ze bespeurt de moutachtige mengeling van klonterig bloed en ontlasting, maar niet de stank van een verrotte foetus. ‘Hij is hoogstens een paar uur dood.’

Orito vraagt aan de meid: ‘Wanneer zijn de vliezen gebroken?’

De meid is nog met stomheid geslagen omdat ze zojuist een vreemde taal heeft horen spreken.

‘Gisterochtend, tijdens het Uur van de Draak,’ zegt de huishoudster met haar kille stem. ‘Kort daarop zijn de barensweeën bij mevrouw begonnen.’

‘En wanneer heeft de baby voor het laatst geschopt?’

‘Dat moet vanmiddag rond het middaguur geweest zijn.’

‘Dokter Maeno, bent u het met me eens dat hier sprake is’ – ze gebruikt het Hollandse woord – ‘van een “dwarsligging”?’

‘Wellicht,’ zegt de geneesheer in hun geheimtaal, ‘doch zonder nader onderzoek...’

‘Het kindje is twintig dagen of meer over tijd. Het had gedraaid moeten worden.’

‘Het kindje rust uit,’ stelt de meid haar meesteres gerust. ‘Nietwaar, dokter Maeno?’

‘Wat u zegt,’ zegt de brave arts aarzelend, ‘is heel wel mogelijk.’

‘Mijn vader heeft me verteld,’ zegt Orito, ‘dat dokter Uragami zou toezien op de bevalling.’

‘Dat heeft hij ook gedaan,’ broemt Maeno, ‘vanuit de beslotenheid van zijn behandelkamer. Nadat het kind was opgehouden met schoppen, stelde Uragami, om geomantische redenen die alleen te peilen zijn voor lieden van zijn geestelijke statuur, vast dat de geest van het kind ongenegen was geboren te worden. Derhalve hangt de bevaling af van de wilskracht van de moeder.’ *Die schurk*, hoeft Maeno er niet aan toe te voegen, *wenst niet het gevaar te lopen zijn reputatie te schaden door verantwoordelijk te zijn wanneer het kind van een zo achtenswaardig man dood ter wereld komt*. ‘Kamerling Tomine heeft de Magistraat vervolgens overgehaald mij te ontbieden. Toen ik het armpje zag, moest ik denken aan uw Schotse geneesheer, en heb ik uw hulp ingeroepen.’

‘Zowel mijn vader als ik zijn buitengewoon vereerd met uw vertrouwen,’ zegt Orito...

...en vervloekt zij die Uragami, denkt ze, vanwege zijn noodlottige onwil om gezichtsverlies te lijden...

Plotseling staken de kikkers hun gekwaak zodat ineens, alsof er een gordijn van geluid wordt weggetrokken, het gedruis van Nagasaki te horen is, waar de behouden aankomst van het Hollandse schip wordt gevierd.

‘Indien het kind dood is,’ zegt Maeno in het Hollands, ‘moeten wij het nu verwijderen.’

‘Dat ben ik met u eens.’ Orito verzoekt de huishoudster om warm water en wat repen linnen, en ontkurkt een flesje vlugzout onder de neus van de concubine, zodat zij enkele ogenblikken helder zal zijn. ‘Juffrouw Kawasemi, wij gaan de komende minuten uw kindje ter wereld brengen. Mag ik eerst even vanbinnen voelen?’

De concubine valt ten prooi aan een volgende wee en is niet meer tot antwoorden in staat.

Terwijl de pijn wegebt, wordt in twee koperen bekkens warm water binnengebracht. ‘We moeten haar vertellen,’ stelt dokter Maeno in het Hollands aan Orito voor, ‘dat het kind dood is. En dan het armpje amputeren om het lijfje eruit te krijgen.’

‘Eerst wil ik mijn hand naar binnen steken om te voelen of het lijfje naar binnen of naar buiten gedraaid ligt.’

‘Als u dat kunt ontdekken zonder het armpje af te snijden,’ – Maeno bedoelt ‘amputeren’ – ‘dan moet u dat doen.’

Orito smeert haar rechterhand in met koolzaadolie en zegt tegen de dienstmeid: ‘Vouw een strook linnen tot een dik kussentje... juist ja, zo. Sta klaar om het tussen de tanden van uw meesteres te proppen, anders bijt ze wellicht haar tong af. Laat aan weerszijden wat ruimte, zodat zij kan ademen. Dokter Maeno, mijn onderzoek gaat beginnen.’

‘U bent mijn ogen en mijn oren, juffrouw Aibagawa,’ zegt de geneesheer.

Orito wurmt haar vingers tussen de biceps van de foetus en de gescheurde schaamlip van de moeder, totdat ze tot halverwege haar pols in de vagina van Kawasemi zit. De concubine rilt en kreunt. ‘Het spijt me,’ zegt Orito, ‘het spijt me...’ Haar vingers glijden tussen warme vliezen, huid en spieren die nog nat zijn van het vruchtwater door, en de vroedvrouw haalt zich een ets voor de geest die afkomstig is uit die verlichte en barbaarse gewesten genaamd Europa...

Als de dwarsligging zodanig is, herinnert Orito zich, dat de ruggengraat van de foetus zo ver is doorgebogen dat het hoofdje tussen de enkels zit, zoals bij een Chinese acrobaat, dan moet zij het armpje van

de foetus amputeren, het lijkje met een getande verlostang uit elkaar halen, en onderdeel na gruwelijk onderdeel naar buiten brengen. Dokter Smellie waarschuwt dat alles wat in de baarmoeder achterblijft zal gaan ontsteken, mogelijk met de dood van de moeder tot gevolg. Als er bij de dwarsligging echter sprake is van een normale foetushouding, zo heeft Orito gelezen, en de knietjes tegen de borst gedrukt zijn, kan zij het armpje eraf zagen, de foetus draaien, haakjes in de oogkassen steken en het hele lijfje eruit trekken, het hoofdje eerst. De wijsvinger van de vroedvrouw vindt de knobbelige ruggengraat van het kind, volgt het middenrif vanaf het onderste ribbetje tot aan het heiligbeen en stuit op een piepklein oortje, een neusgat, een mond, de navelstreng en een penis zo klein als een garnaaltje. ‘Normale foetushouding,’ meldt Orito aan geneesheer Maeno, ‘maar de navelstreng zit om de nek.’

‘Denkt u dat de navelstreng kan worden losgemaakt?’ Maeno vergeet Hollands te spreken.

‘Wel, dat zal ik proberen. Stop het kussentje maar in haar mond,’ zegt Orito tegen de meid.

Wanneer het kussentje van linnen stevig tussen Kawasemi’s tanden zit, duwt Orito haar hand dieper naar binnen, haakt haar duim achter de navelstreng van het kindje, duwt vier vingers tegen de onderkaak van de foetus en trekt de navelstreng over zijn gezicht, voorhoofd en kruin. Kawasemi gilt het uit en er sijpelt warme urine over Orito’s onderarm, maar de aanpak heeft meteen gewerkt en de strop is los. Ze trekt haar hand terug en meldt: ‘De navelstreng is vrij. Heeft de dokter misschien zijn’ – hier kent het Japans geen woord voor – ‘verlostang bij zich?’

‘Die heb ik,’ zegt Maeno met een tik op zijn dokterstas, ‘uit voorzorg meegenomen.’

‘We kunnen proberen kind ter wereld te brengen’ – ze schakelt over op het Hollands – ‘zonder arm te amputeren. Minder bloed is altijd beter. Doch ik heb uw hulp nodig.’

Dokter Maeno zegt tegen de kamerling: ‘Om het leven van jufvrouw Kawasemi te redden, móét ik het bevel van de Magistraat veronachtzamen en mij bij de vroedvrouw achter het gordijn voegen.’

Kamerling Tomine zit nu in een lastig parket.

‘U mag mij verantwoordelijk stellen,’ oppert Maeno, ‘voor het niet gehoorzamen van de Magistraat.’

‘De keuze is de mijne,’ besluit de kamerling. ‘Doe uw plicht, dokter.’ De krasse oude man kruipt onder het mousseline gordijn door, zijn kromme verlostang in de hand.

Wanneer de meid het onbekende instrument ziet, slaakt ze een kreet van schrik.

‘Forceps,’ antwoordt de geneesheer zonder verdere uitleg.

De huishoudster tilt het doek op om te kijken. ‘Nee, dat ding bevat me niets! Vreemdelingen mogen dan hakken en snijden en dat “geneeskunde” noemen, doch het is toch volstrekt ondenkbaar dat...’

‘Vertel ik de huishoudster waar ze vis moet kopen?’ gromt Maeno.

‘Een forceps, of verlostang,’ legt Orito uit, ‘snijdt niet, hij draait en trekt alleen maar, zoals de vingers van een vroedvrouw, maar dan met een steviger greep...’ Ze gebruikt haar vlugzout nog eens. ‘Juffrouw Kawasemi, ik ga dit instrument’ – ze houdt de verlostang omhoog – ‘gebruiken om uw kindje ter wereld te brengen. Wees niet bang en werk niet tegen. In Europa worden ze alom gebruikt, zelfs bij prinsessen en koninginnen. We gaan uw kindje naar buiten trekken, voorzichtig en met vaste hand.’

‘Doe dat...’ Kawasemi’s stemgeluid is een gesmoord gereutel. ‘Doe dat...’

‘Dank u, en wanneer ik juffrouw Kawasemi vraag te persén...’

‘Persén...’ Ze is zo uitgeput dat het haar nauwelijks meer iets kan schelen. ‘Persén...’

‘Hoeveel keren’ – Tomine gluurt even naar binnen – ‘hebt u dat werktuig al gebruikt?’

Voor het eerst valt het Orito op dat de kamerling een geplette neus heeft. Het is een even ernstige verminging als haar eigen brandplek. ‘Dikwijls, en geen enkele patiënt heeft er ooit onder geleden.’ Slechts Maeno en zijn leerlinge weten dat die ‘patiënten’ uitgeholde watermeloenen waren en hun kindjes ingevette kalebassen. Voor de laatste maal, als het goed is, voelt ze met haar hand in de baarmoeder van Kawasemi. Haar vingers vinden de keel van de foetus, draaien het hoofdje in de richting van de baarmoederhals, glibberen weg, vinden steviger houvast en keren het onwillige lijkje bijna een halve slag. ‘Nu graag, dokter.’

Maeno laat de verlostang tot aan het einde rond het uitstekende armpje glijden.

De toeschouwers houden hun adem in en Kawasemi wordt een schorre kreet ontworpen.

Orito tast met haar hand naar de gebogen lepels van de verlostang en manoeuvreert ze zodanig dat ze rond de zachte schedel van de foetus komen te liggen. 'Sluiten.'

Voorzichtig, maar met vaste hand, knijpt de geneesheer de verlostang dicht.

Orito neemt de handgrepen van de tang in haar linkerhand. Datgene wat weerstand biedt is sponzig maar stevig, zoals *konyaku*-gelei. Haar rechterhand steekt nog in de baarmoeder en ligt om de schedel van de foetus.

De knokige vingers van dokter Maeno omsluiten de pols van Orito. 'Waar wacht u op?' vraagt de huishoudster.

'De volgende perswee,' zegt de geneesheer, 'die ieder mo...'

Kawasemi's ademhaling zwelt aan vanwege een nieuwe golf van pijn.

'Een, twee,' telt Orito. 'En... pèrsen, Kawasemi-san!'

'Persen, mevrouw!' moedigen de meid en de huishoudster haar aan.

Dokter Maeno trekt aan de verlostang, terwijl Orito met haar rechterhand het hoofdje van de foetus in de richting van het geboortekanaal duwt. Ze zegt tegen de meid dat ze het armpje van het kind moet pakken en eraan moet trekken. Orito voelt de weerstand toenemen wanneer het hoofdje het geboortekanaal bereikt. 'Een, twee... nú!' De samengeklitte haartjes op het hoofdje van het kinderlijkje drukken de glans van de clitoris plat.

'Daar komt ie!' hijgt de meid door de dierlijke kreten van Kawasemi heen.

Daar is de schedel van het kindje, daar zijn gezichtje, gemarmerd met slijm...

...Daar is de rest van zijn glibberige, kleverige, levenloze lijfje.

'O, nee... o,' zegt de meid. 'O, o. O...'

De snerpende uithalen van Kawasemi luwen tot een dof gekreun en vallen dan stil.

Ze weet het. Orito legt de verlostang weg, tilt het levenloze kindje op aan zijn enkels en geeft het een ferme tik. Ze heeft niet de hoop een wonder te kunnen uitlokken. Ze handelt uit gewoonte en scholing. Na tien harde tikken houdt ze op. Hij heeft geen hartslag. Ze voelt geen adem tegen haar wang uit lippen of neusgaten. Het is niet nodig

hardop te zeggen wat zonneklaar is. Ze draait de navelstreng vlak bij de navel strak, snijdt de kraakbeenachtige streng met haar mes door, wast het levenloze jongetje in een teil water en legt hem in het wiegje. *Een kribbe als kist, denkt ze, en een mikkeldoek als made.*

Kamerling Tomine geeft instructies aan een bediende buiten. ‘Laat Zijne Edelachtbare weten dat er een zoon doodgeboren is. Geneesheer Maeno en zijn vroedvrouw hebben gedaan wat ze konden, doch stonden machteloos tegenover wat het noodlot had beslist.’

Orito’s eerste zorg is het voorkomen van de kraamvrouwenkoorts. De moederkoek moet worden verwijderd, er moet *yakumosô* in het perineum worden aangebracht en het bloed uit een anale inscheuring moet worden gestelpt.

Geneesheer Maeno trekt zich terug uit de tent van gordijnen om de vroedvrouw de ruimte te geven.

Een vlinder zo groot als een vogeltje komt binnen en fladdert tegen Orito’s gezicht.

Wanneer ze hem wegslaat, stoot ze de verlostang van een van de koperen bekkens.

De verlostang valt kletterend op een pannendecksel en het weergalende geluid verschrikt een klein schepsel dat zich op een of andere manier toegang tot het vertrek heeft weten te verschaffen. Het jankt en jammert.

Een jong hondje? vraagt Orito zich verbijsterd af. *Of een poesje?*

Het geheimzinnige diertje huilt opnieuw, vlakbij. Onder de futon? ‘Jaag dat beest weg!’ draagt de huishoudster de meid op. ‘Jaag het weg!’

Het schepseltje jankt opnieuw en dan beseft Orito dat het geluid uit het wiegje komt.

Dat bestaat niet, denkt de vroedvrouw, die weigert hoop te vatten. *Dat bestaat niet...*

Ze rukt het linnen lakentje weg op een moment dat de mond van het kindje opengaat.

Het ademt in, nog eens, en nog eens, zijn kreukelige gezichtje rimpelt...

...en de sidderende, pasgeboren hoogrode despoot brult tegen het Leven.

II

DE HUT VAN KAPITEIN LACY VAN DE SHENANDOAH, VOOR ANKER IN DE HAVEN VAN NAGASAKI

De avond van de 20ste juli 1799

‘Hoe moet een mens,’ vraagt Daniël Snitker, ‘anders aan zijn gerechte beloning komen voor alle beledigingen die wij hier dagelijks van die uitzuigers met hun spleetogen hebben te slikken? “De onbezoldigde dienstknecht,” zo zeggen de Spanjaarden, “mag in zijn eigen loon voorzien,” en bij God, voor één keer hebben die Spanjolen nog gelijk ook. Wie garandeert mij dat de Compagnie er over vijf jaar nog is om ons uit te betalen? Amsterdam ligt op de knieën, onze scheepswerven zitten zonder werk, onze manufacturen liggen stil en onze graanschuren zijn leeggeplunderd. In Den Haag zetelen praalhanzige marionetten die worden bespeeld vanuit Parijs, de Pruisische jakhalzen en de Oostenrijkse wolven hebben lak aan onze grenzen, en sinds het prijsschieten bij Kamperduin zijn we godbetert een zeevarende natie zonder vloot. De Engelsen vegen hun gat met ons af: die hebben de Kaapkolonie, Coromandel en Ceylon ingepikt, en het is zo klaar als een klontje dat ze nu al azen op hun volgende vette kluif: Java zelf. Zonder onpartijdige vaartuigen als dat van deze yankee hier’ – hij werpt een laatdunkende blik op kapitein Lacy – ‘zou Batavia verhonteren. In dergelijke tijden, Vorstenbosch, is een pakhuis vol goederen die gretig aftrek zullen vinden het enige waar een mens staat op kan maken. Waarom, bij God, zou ú hier anders zijn?’

De oude, op traan brandende lantaarn zwaait sissend heen en weer. ‘Dat,’ vraagt Vorstenbosch, ‘was uw laatste verweer?’

Snitker slaat zijn armen over elkaar. ‘Ik heb maling aan die krijgsraad van u!’

Kapitein Lacy laat een reusachtige boer. ‘Komt van de knoflook, heren.’

Vorstenbosch richt zich tot zijn klerk: ‘Dan kunnen wij thans overgaan tot het boekstaven van ons oordeel...’

Jacob de Zoet knikt en doopt zijn ganzenveer in de inkt: ‘...krijgsraad van u’.

‘Heden, de twintigste July van het jaar Onzes Heeren Zeventienhonderd en Negenennegentig, bevind ik, Unico Vorstenbosch, als nieuwbenoemd Opperhoofd van de factorij Deshima bij Nagasaki, handelend op last van Zijne Excellentie Pieter Gerardus van Overstraten, Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië, in aanwezigheid van Kapitein Anselm Lacy van de Shenandoah, Daniël Snitker, Waarnemend Opperhoofd van voornoemde factorij schuldig aan het navolgende: grove nalatigheid en plichtsverzuim...’

‘Ik heb,’ houdt Snitker staande, ‘geen enkele van mijn ambtelijke plichten verzuimd!’

“Plichten”?’ Vorstenbosch gebaart naar Jacob dat hij moet wachten. ‘Onze pakhuizen zijn tot de grond toe afgebrand terwijl ú, mijnheer, zich in een of ander bordeel onledig hield met enkele deernen, een feit dat u wijselijk hebt weggelaten uit het ratjetoe aan leugens dat u uw Dagregister verkiest te noemen en dat, als een Japannese tolk niet toevallig zijn mond voorbij had gepraat...’

‘Het zijn vuile ratten die mij zwartmaken omdat ik hun streken doorzie!’

‘Noemt u het feit dat er in de nacht van de brand op Deshima geen brandspuit te vinden was een kwestie van “zwartmaken”?’

‘Misschien dat beklagde de spuit had meegenomen naar het Huis met de Blauwereggen,’ merkt kapitein Lacy op, ‘om indruk op de dames te maken met de lengte van zijn brandslang.’

‘Die brandspuit,’ werpt Snitker tegen, ‘viel onder de verantwoordelijkheid van Van Cleef.’

‘Ik zal uw Secunde verwittigen van de loyale wijze waarop u het voor hem hebt opgenomen. Over naar het volgende punt, mijnheer De Zoet: Beklaagde heeft verzuimd de drie eerstaanwezenden van de factorij de vrachtbrieven van de Octavia te laten tekenen.’

‘Waar maakt u zich in vredesnaam druk om! Een simpele administratieve vergissing.’

‘Een “vergissing” die frauduleuze Opperhoofden de gelegenheid biedt de Compagnie op tientallen wijzen op te lichten. Reden waarom Batavia stáát op drievoudige machtiging. Volgende punt: “Ontvreemding van compagniesgelden ter bekostiging van Particuliere Vrachten”.’

‘En dát,’ bijt Snitker zijn opvolger toe, ‘is een flagrante leugen.’

Uit een valies aan zijn voeten haalt Vorstenbosch twee porseleinen, in oosterse stijl gemodelleerde beeldjes tevoorschijn. Het ene stelt een scherprechter voor die met geheven bijl klaarstaat om het tweede, een geknielde gevangene – de handen gebonden en de blik reeds op de toekomende wereld gericht – te onthoofden.

‘Waarom toont u me deze’ – Snitker kent geen enkele schaamte – ‘snuisterijen?’

‘Het is een vaststaand feit dat twee gros van deze beeldjes zijn aangetroffen in uw Particuliere Vracht, aangemerkt als “vierentwintig dozijn beeldjes van Arita-porselein”. Wijlen mijn echtgenote koesterde een warme genegenheid voor Japannese curiosa, ik weet dus enigszins waarover ik spreek. Wat dunkt u, kapitein Lacy, wat zouden deze opbrengen wanneer ze, laten we zeggen in een Weens venduhuis, verkocht werden?’

Kapitein Lacy wikt. ‘Twintig gulden per stuk?’

‘Alleen al deze kleintjes vijfendertig gulden. De vergulde courtesanes, boogschutters en vorsten vijftig. Wat levert twee gros dan op? Laten we onze schatting aan de lage kant houden – per slot van rekening wordt er in Europa oorlog gevoerd, hetgeen de markt ongewis maakt – en zeggen dat ze vijfendertig gulden per stuk opbrengen, dan wordt dat, vermenigvuldigd met twee gros... hoeveel, De Zoet?’

Jacobs telraam biedt uitkomst. ‘Tienduizend en tachtig gulden, mijnheer.’

Lacy laat een geïmponeerd ‘*Hee-haw!*’ horen.

‘Geen onaardige winst,’ verklaart Vorstenbosch, ‘voor koopwaar die op kosten van de Compagnie is verkregen, doch in de vrachtbrieven – niet door getuigen ondertekend, uiteraard – in úw handschrift, Snitker, vermeld staat als “Particulier Porselein van Waarnemend Opperhoofd”.’

‘Het voormalige Opperhoofd, God hebbe zijn ziel,’ – Snitker wijzigt zijn verhaal – ‘heeft ze mij vóór hij op hofreis ging testamentair nagelaten.’

‘Dus Hemmij voorzág dat hij op de terugreis uit Edo zou komen te overlijden?’

‘Gijsbert Hemmij was een buitengemeen behoedzaam man.’

‘Toon ons dan zijn buitengemeen behoedzame testament.’

‘Het document’ – Snitker veegt zijn mond af – ‘is bij de brand verloren gegaan.’

‘Wie waren de getuigen? Mijnheer Van Cleef? Fischer? De aap?’

Snitker slaakt een zucht van ergernis. ‘Wat een kinderachtige tijdverspilling. Goed, neem dan uw tiende. Maar ook geen fractie meer, of ik laat die vervloekte prullen in de haven smijten, dat zweer ik u.’

Vanuit Nagasaki komt feestgedruis aangewaaid.

Kapitein Lacy ledigt zijn stierenneus in een koollblad.

Jacobs bijna versleten ganzenveer heeft moeite de woordenwisseling bij te houden. Zijn hand begint pijn te doen.

‘Ik vraag mij af,’ zegt Vorstenbosch, ogenschijnlijk vol onbegrip, ‘waarop u doelt met dat “tiende”. Mijnheer De Zoet, kunt u enig licht op de zaak werpen?’

‘Mijnheer Snitker tracht u om te kopen, mijnheer.’

De lantaarn is weer gaan slingeren. Het vlammetje rookt, sputtert en herstelt zich weer.

Benedendeks stemt een matroos zijn vedel.

‘U meent,’ zegt Vorstenbosch, terwijl hij Snitker met half toegeknepen ogen opneemt, ‘dat mijn onkreukbaarheid veil is? Als die van de eerste de beste pokdalige havenmeester aan de Schelde die de boterschepen onwettige heffingen afdwingt?’

‘Een negende dan,’ gromt Snitker. ‘Doch dat is absoluut mijn laatste bod.’

‘Sluit de lijst met aanklachten af’ – Vorstenbosch knipt met zijn vingers naar zijn schrijver – ‘met “poging tot omkoping van een wetsdienaar” en rond af met het vonnis. En loer gerust déze kant op, Snitker, want dit betreft u. “Ten eerste: Daniël Snitker wordt van zijn functie ontheven, terwijl hem hiernevens zijn gehele traktement” – jawel, zijn geheel aan inkomsten – “met terugwerkende kracht vanaf 1797 wordt ontzegd. Ten tweede: Daniël Snitker zal, bij aankomst in

Batavia, in het Oude Fort gevangengezet worden om te boeten voor zijn wandaden. Ten derde: zijn Particuliere Vracht zal in het openbaar worden verkocht. De opbrengsten zullen dienen ter schadeloosstelling van de Compagnie.” Ik zie dat ik uw aandacht heb.’

‘U brengt me’ – Snitkers weerstand is gebroken – ‘tot de bedelstaf.’

‘Deze terechtzitting stelt u ten voorbeeld aan elke woekerzuchtige gezagsdrager die zichzelf verrijkt ten koste van de Compagnie. “Vrouw Justitia heeft Daniël Snitker weten te vinden,” zo zegt hun dit vonnis, “en zij zal ook ú weten te vinden.” Kapitein Lacy, ik dank u voor uw medewerking in deze onverkwikkelijke affaire. En mijnheer Wisse, wees zo goed voor mijnheer Snitker een hangmat te zoeken in het foksel. Hij zal zijn passage naar Java als de eerste de beste landrot moeten verdienen, onderworpen aan de gebruikelijke tucht. Voorts...’

Snitker werpt de tafel omver en haalt uit naar Vorstenbosch. Jacob ziet vanuit zijn ooghoeken Snitkers vuist naar het hoofd van zijn patroon gaan en tracht tussenbeide te komen. Vlamme kleuren waaieren uit voor zijn ogen. De wanden van de hut kantelen negentig graden. De vloer slaat tegen zijn ribben. En de smaak van ijzer in zijn mond is ongetwijfeld afkomstig van bloed. Ergens boven zijn hoofd klinken gegrom, gehijg en gekreun. Als Jacob opkijkt ziet hij nog net hoe de eerste stuurman Snitker een snoeiharde stomp in zijn maag geeft, hetgeen de gevloerde klerk onwillekeurig doet sidderen van meegevoel. Op het moment dat Snitker wankelt en tegen de vloer slaat, stormen er nog twee zeelieden binnen.

Benedendeks speelt de vedelaar ‘Daar was laatst een meisje loos’.

Kapitein Lacy schenkt zichzelf nog een bessenjenever in.

Vorstenbosch slaat Snitker net zo lang met zijn van een zilveren knop voorziene rotting in het gezicht tot hij van vermoeidheid moet ophouden. ‘Sla deze kakkerlak in de ijzers in de smerigste uithoek van het vooronder.’ De eerste stuurman en de twee matrozen slepen het kreunende lichaam weg. Vorstenbosch knielt bij Jacob neer en slaat hem op de schouder. ‘Mijn dank voor het feit dat u de klap voor mij hebt opgevangen, jonge vriend. Ik vrees alleen dat die knikker van u *une belle marmelade* is...’

De pijn in zijn neus doet Jacob vermoeden dat er sprake is van een botbreuk, maar het plakkerige op zijn handen en knieën is geen bloed. Het is inkt, beseft de klerk, terwijl hij zich moeizaam overeind hijst.

Inkt, uit de gebroken inktpot, donkerblauwe stroompjes, uitmondend in druiperige delta's...

Inkt, opgeslorpt door dorstig hout, verdwijnend in de spleten...

Inkt, denkt Jacob, de vruchtbaarste aller vloeistoffen...

III
IN DE HAVEN VAN NAGASAKI,
OP EEN SAMPAN DIE LANGSZIJ DE
SHENANDOAH LIGT AANGEMEERD

De ochtend van de 26ste juli 1799

De gedachten van Jacob de Zoet, blootshoofds en schier geroosterd in zijn blauwe frak, gaan tien maanden terug, naar de tijd dat een wraakzuchtige Noordzee de dijken bij Domburg belaagde en vlok-schuim door de Kerkstraat buitelde, langs de pastorie waar zijn oom hem een tas van oliedoek overhandigde. Daarin bevond zich een in hertsleer gebonden boek met onberijmde psalmen, en Jacob kan het toespraakje dat zijn oom bij die gelegenheid hield nog min of meer in zijn geheel uit zijn geheugen opdiepen. ‘God weet, waarde neef, dat je de geschiedenis van dit boek vaak genoeg hebt gehoord. Jouw betovergrootvader bevond zich in Venetië toen die stad door de pest werd bezocht. Zijn lichaam raakte overdekt met builen ter grootte van kikvorsen, doch hij bad een gebed uit dit psalmboek en God schonk hem genezing. Vijftig jaar geleden was jouw grootvader Tys in de Palts gelegerd toen zijn regiment door vijanden werd overvallen. Dit psalmboek voorkwam dat een musketkogel’ – hij bevingert de loden kogel die nog steeds in het gat zit – ‘zijn hart aan flarden reet. Het staat buiten kijf dat ik, jouw vader, Geertje en jij ons eigenste bestaan aan dit boek te danken hebben. Wij zijn geen papen, wij schrijven geen wonderkracht toe aan kromme spijkers of oude todden. Doch je begrijpt dat dit Gewijde Boek door ons geloof met ons geslacht verbonden is. Het is een geschenk van jouw voorzaten en een onderpand voor jouw nazaten. Wat jou ook in de voor ons liggende jaren moge

overkomen, vergeet niet: dit psalmboek' – hij streek over de tas van oliedoek – 'is jouw paspoort naar het vaderhuis. De psalmen Davids zijn een Bijbel in de Bijbel. Bid daaruit, neem hun leringen in acht en je zult niet van het rechte pad afwijken. Bescherm het met je leven opdat het je ziel tot voedsel strekke. Ga nu, Jacob, en moge God met je zijn.'

“Bescherm het met je leven”, mompelt Jacob fluisterend. *En dat is, denkt hij, nu juist de kern van mijn dilemma.*

Tien dagen geleden is de Shenandoah voor anker gegaan bij de Papenberg – genoemd naar de martelaren van het Ware Geloof die daar van de steilte omlaag zijn geworpen – en heeft kapitein Lacy bevel gegeven alle christelijke attributen te deponeren in een ton, die vervolgens werd dichtgespijkerd en aan de Japanners overgedragen, en pas weer zal worden teruggegeven wanneer de brigantijn Japan weer verliet. Zelfs het nieuwbenoemde Opperhoofd Vorstenbosch en diens klerk en beschermeling waren daar niet van vrijgesteld. De schepelingen van de Shenandoah mopperden dat ze nog liever hun teelballen inleverden dan hun crucifixen, maar toen de Japanse controleurs met hun welbewapende escorte de dekken kwamen inspecteren verdwenen hun kruisen en christoffels schielijk in allerlei verborgen hoekjes. De ton werd gevuld met een door kapitein Lacy tot dit doel bijeengebrachte verzameling rozenkransen en kerkboeken, maar daaronder bevond zich niet het psalmboek van De Zoet.

Hoe zou ik mijn oom kunnen verraden, denkt hij bezwaard, en mijn kerk en mijn God?

Het boek ligt begraven te midden van andere boeken in de zee-manskist waarop hij zit.

Het gevaar dat het ontdekt wordt, houdt hij zichzelf voor, kan onmogelijk groot zijn. Het boek bevat merkteken noch verluchting waaruit kan worden afgeleid dat het psalmboek een christelijk geschrift is en het Hollands van de tolken is ongetwijfeld dermate beperkt dat zij stellig niet in staat zullen zijn de tale Kanaäns te herkennen. *Ik ben een hogere dienaar van de Vereenigde Oostindische Compagnie, redeneert Jacob. Wat is de ergste straf die de Japannezen mij zouden kunnen opleggen?*

Jacob heeft geen idee, en de waarheid is dat Jacob bang is.

Er verstrijkt een kwartier zonder dat enig teken van Opperhoofd Vorstenbosch en zijn twee Maleiers wordt vernomen.

Jacobs bleke, besproete huid wordt geblakerd door de zon.

Een vliegende vis scheert scharend over het water.

‘*Tobiuo!*’ zegt de ene roeier tegen de andere terwijl hij wijst. ‘*Tobiuo!*’

Jacob herhaalt het woord en de beide roeiers lachen zo hard dat de boot ervan gaat schommelen.

Het deert hun passagier niet. Hij kijkt naar de wachtschepen die om de Shenandoah heen varen. Naar de vissersboten en naar een Japanse kustvaarder, kort en gedrongen als een Portugese kraak, maar met een breder ruim. Naar een vorstelijk pleziervaartuig, vergezeld van verscheidene begeleidende schepen en gesierd met de hertogelijke kleuren, zwart op hemelsblauw. En naar een gesnebde jonk, niet ongelijk aan die van de Chinese parlevinkers in Batavia.

Nagasaki zelf, grijs als hout en bruin als modder, lijkt van tussen de uiteenstaande tenen der met groen bedekte bergen te zijn weggesijpeld. Van over het water komen de geur van zeewier, de stank van bederf en de rook uit de talloze schoorstenen aangedreven. De bergen zijn tot welhaast aan hun gekartelde toppen in rijstvelden verdeeld.

Een gek, denkt Jacob, zou zich in een half gebarsten jaden schaal wanen.

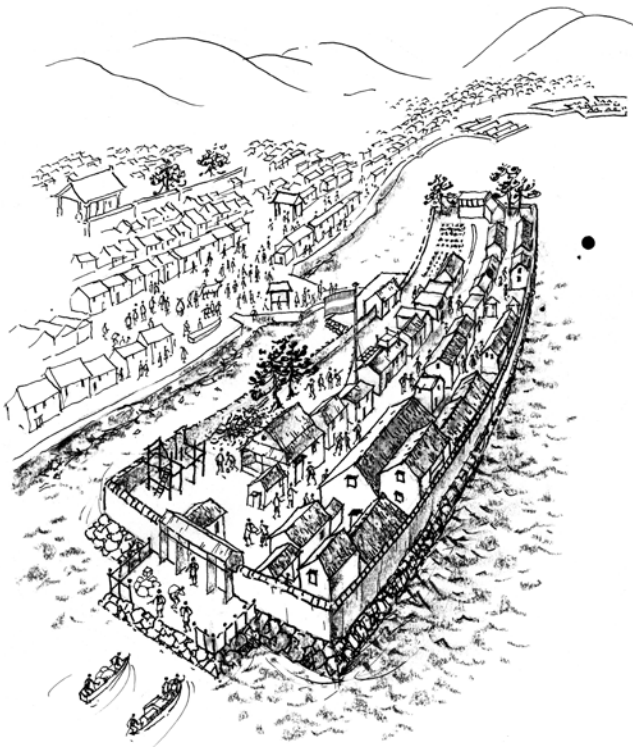
Het kustaanzicht wordt beheerst door wat het komende jaar zijn thuis zal zijn: Deshima, een hoog ommuurd, waaiervormig, kunstmatig eilandje, naar Jacobs schatting zo’n tweehonderd passen lang langs de buitenste kromming, en zo’n tachtig passen breed en, net als het grootste deel van Amsterdam, gebouwd op verzonken palen. Toen hij afgelopen week de handelsfactorij vanaf de fokkenmast van de Shenandoah had getekend, had hij een stuk of vijfentwintig daken geteld: de genummerde pakhuizen van de Japanse kooplieden, de Woningen van het Opperhoofd en de kapitein, de Woning van de Secunde, op welks dak de Wachttorens staat, het Tolkencollege en een klein Ziekenhuis. Van de vier Hollandse pakhuizen, De Roos, De Lelie, De Doorn en De Eyk, hebben alleen de laatste twee wat Vorstenbosch ‘de brand van Snitker’ noemt overleefd. Pakhuis De Lelie wordt herbouwd, maar de in de as gelegde De Roos moet wachten tot de schulden van de factorij op orde zijn gebracht. Door de Landpoort

is Deshima met het vasteland verbonden via een stenen brug die met één enkele boog een soort modderige gracht overspant waarin de getijden vrij spel hebben. De Zeepoort, boven aan een korte maar brede stenen trap waar de sampans van de Compagnie worden geladen en gelost, wordt enkel gedurende het handelsseizoen geopend. Eraan vast gebouwd is een Inklaringskantoor waar alle Hollanders behalve het Opperhoofd en de kapitein worden gefouilleerd op verboden voorwerpen.

En boven aan die lijst, denkt Jacob, staat 'christelijke attributen'.

Hij wendt zich weer naar zijn tekening en begint de zee met houtskool reliëf te geven.

De roeiers buigen zich nieuwsgierig naar hem toe. Jacob laat hun het blad zien.

De oudste roeier trekt een gezicht dat aangeeft: niet slecht.

Een kreet vanaf een van de wachtschepen doet de twee opschrikken en snel hun posities weer innemen.

De sampan deint op en neer onder het gewicht van Vorstenbosch. Hij is een slanke man, maar vandaag staat zijn zijden geklede jas bol van de stukken hoorn van de ‘eenhoorn’ ofwel de narwal, een stof die in Japan in poedervorm als panacee voor alle kwalen geldt. ‘Het is dit soort zotternij’ – het aankomend Opperhoofd tikt met zijn knokkels tegen de in zijn kledij genaaide verdikkingen – ‘die ik van zins ben met wortel en tak uit te roeien. “Waarom,” vroeg ik aan die geniepige onderkruiper van een Kobayashi, “doen we de vracht niet gewoon in een kist, volgens de regels, en brengen die gewoon aan wal, volgens de regels, waar we hem tijdens een besloten veiling verkopen, geheel volgens de regels?” En weet u wat hij zei? “Er bestaat geen traditie.” Dus zei ik: “Waarom maken wij er dan geen traditie van?” Hij keek me aan met een blik alsof ik het vaderschap van zijn kinderen had opgeëist.’

‘Mijnheer?’ roept de eerste stuurman. ‘Gaan uw slaven mee aan land?’

‘Stuur ze maar mee met de koe. Tot die tijd kan de zwarte van Snitker me bedienen.’

‘Uitstekend, mijnheer. En tolk Sekita vraagt of hij mee kan varen naar de wal.’

‘Goed, laat het uilskuiken maar neer, mijnheer Wisse.’

Sekita’s royale achterste steekt over de verschansing. De schede van zijn zwaard blijft haken in de touwladder. Zijn bediende verdient een harde klap vanwege dit ongelukje. Wanneer meester en knecht eenmaal veilig in de sampan gezeten zijn, licht Vorstenbosch zijn elegante driekante steek. ‘Een verrukkelijke ochtend, vindt u niet, mijnheer Sekita?’

‘Ah.’ Sekita knikt zonder enig begrip. ‘Wij Japanners, zijn van eiland...’

‘Heel juist opgemerkt, mijnheer. Zee alom. Diepblouwe wateren zo ver het oog reikt.’

Sekita lepelt mechanisch nog een uit het hoofd geleerd zinnetje op: ‘Hoge bomen zijn diepe wortelen.’

‘Waarom moeten wij onze karige centen aan uw vette bezoldiging verspillen?’

Sekita tuit als in gedachten zijn lippen. ‘Hoe maakt u het, mijnheer?’
Als die mijn boeken moet controleren, denkt Jacob, heb ik mij voor niets zorgen gemaakt.

Vorstenbosch beveelt de roeiers ‘Vooruit!’ en wijst naar Deshima.
Onnodig en ongevraagd vertaalt Sekita het bevel.

De roeiers stuwen de sampan voort door met hun riemen door het water te vegen op de wijze van de ringslang, op de maat van een hijgend ten gehore gebracht zeemanslied.

‘Zingen zij soms,’ vraagt Vorstenbosch zich af, ‘“Geef ons uw goud, stinkende kaaskop”?’

‘Dat lijkt mij onwaarschijnlijk, mijnheer, in aanwezigheid van een tolk.’

‘Dat is een wel zeer ruimhartige aanduiding van ’s mans beroep. Niettemin, alles beter dan die Kobayashi. Dit zou voorlopig weleens onze laatste kans op een vertrouwelijk gesprek kunnen zijn. Eenmaal aan wal zal het mijn eerste taak zijn voor de komende tijd zo profijtelijk mogelijke handelsvoorwaarden te creëren, voor zover onze inferieure lading dat toelaat. En de uwe, De Zoet, is van een volslagen andere orde: u moet in de boeken zien te achterhalen hoe het zit met de handelsomzet van zowel de Compagnie als de particulieren, en wel vanaf het jaar vierennegentig. Zolang wij niet weten wat de dienaren der Compagnie hebben gekocht, verkocht en uitgevoerd, en voor hoeveel ze dat gedaan hebben, hebben we geen enkel zicht op de volledige omvang van de morshandel waar we mee af te rekenen hebben.’

‘Ik zal mijn uiterste best doen, mijnheer.’

‘Met Snitkers kerkering heb ik een intentieverklaring afgegeven, doch indien we elke smokkelaar op Deshima een soortgelijke behandeling zouden toemeten, zouden alleen wij tweeën overblijven. Laten wij derhalve liever tonen hoe eerlijke arbeid wordt beloond met bevordering, en diefstal met oneer en de kerker wordt bestraft. Op die wijze, en alleen op die wijze, kunnen wij deze augiasstal reinigen. Ah, daar hebben we Van Cleef, die ons komt begroeten.’

De tweede man van Deshima komt de Zeepoort uit en daalt de korte trap af.

‘Arriver,’ citeert Vorstenbosch, ‘c’est mourir un peu.’

Snitkers Secunde Melchior van Cleef, veertig jaar geleden geboren in Utrecht, licht zijn steek. Zijn bebaarde, getaande gelaat oogt als dat van een zeerover. Een vriend zou zijn toegeknepen ogen mogelijk als 'waakzaam' omschrijven, een vijand vermoedelijk als 'satanisch'. 'Goedemorgen, mijnheer Vorstenbosch, en welkom op Deshima, mijnheer De Zoet.' Met zijn handdruk zou hij stenen kunnen vergruizelen. 'U een "aangenaam" verblijf wensen zou al te hoopvol zijn...' Hij ziet de verse knik in Jacobs neus.

'Tot genoeg, Secunde Van Cleef.' De vaste grond deint onder Jacobs zeebenen. Koelies zijn al bezig zijn zeemanskist uit te laden en naar de Zeepoort te dragen. 'Mijnheer, ik zou het liefst een oogje op mijn bagage houden...'

'Dat is inderdaad uiterst raadzaam. Tot voor kort konden we de stuwadoors met een rammeling tuchtigen, doch de Magistraat heeft beslist dat een geslagen koelie een affront is voor gans Japan en heeft het ons verboden. Sindsdien kent hun schurkerij geen grenzen.'

Tolk Sekita misreken zijn sprong van de voorsteven van de sampan naar de Kadetrap en belandt met één been tot aan de knie in het water. Eenmaal geheel op het droge geeft hij zijn dienaar met zijn waaier een klap op de neus, en snelt vervolgens voor de drie Hollanders uit terwijl hij hun toeroept: 'Loop! Loop! Loop!'

Secunde Van Cleef legt uit: 'Hij bedoelt "Kom".'

Eenmaal door de Zeepoort worden zij het Inklaringskantoor in gevoerd. Hier vraagt Sekita de vreemdelingen naar hun naam, waarna hij die doorschreeuwt naar een bejaarde administrateur, die ze vervolgens herhaalt voor een jongere assistent, die ze neerschrijft in zijn register. 'Vorstenbosch' wordt omgespeld tot Bôrusu Tenbôshu, 'Van Cleef' wordt Bankureifu en 'De Zoet' wordt herdoopt tot Da-zûto. Een groep controleurs pookt met pinnen in een vracht kazen en vaatjes boter die uit de Shenandoah zijn gelost. 'Voor hetzelfde geld,' klaagt Van Cleef, 'breekt dat vermaledijde schoelje ingemaakte eieren open om te zien of de kippen er niet stiekem een paar dukaten in verstopt hebben.' Er treedt een potige wachter op hen toe. 'Dit is de fouilleerder,' zegt de Secunde. 'Het Opperhoofd is vrijgesteld, doch de klerken helaas niet.'

Een aantal jongelieden dromt bijeen. Zij hebben allemaal net zo'n gladgeschoren voorhoofd en net zo'n knotje op het hoofd als de

controleurs en tolken die de Shenandoah deze week bezocht hebben, maar hun gewaden zijn minder indrukwekkend. ‘Tolken van de Derde Rang,’ licht Van Cleef toe. ‘Ze hopen bij Sekita in de gunst te komen door zijn werk van hem over te nemen.’

De fouilleerder zegt iets tegen Jacob, waarna zij in koor roepen: ‘Omhoog armen! Open zakken!’

Sekita legt hun het zwijgen op en beveelt Jacob: ‘Omhoog armen! Open zakken!’

Jacob gehoorzaamt, en de fouilleerder voelt onder zijn armen en in zijn broekzakken.

Hij vindt Jacobs schetsboekje, bekijkt het kort en geeft een nieuw bevel.

‘Toon schoenen aan wacht, mijnheer!’ zegt de snelste van de huis-tolken.

Sekita snuift minachtend. ‘Toon schoenen nu.’

Jacob merkt dat zelfs de stuwadoors hun werk staken en nieuwsgierig toekijken.

Sommigen wijzen onbeschaamd op de klerk en verklaren: ‘*Kômô*, *kômô*.’

‘Ze hebben het over uw haar,’ legt Van Cleef uit. ‘Blanken worden nogal eens met het woord “*kômô*” aangeduid: *kô* betekent “rood” en *mô* betekent “haar”. Nu zijn er maar weinigen die zich werkelijk op uw haarkleur mogen beroemen, dus een echte “roodharige barbaar” is wel het bekijken waard.’

‘U hebt de Japanse taal geleerd, mijnheer Van Cleef?’

‘Dat is in principe verboden, doch ik pik het een en ander op van mijn vrouwen.’

‘Indien u mij zou willen leren wat u weet, mijnheer, zou u mij ten zeerste verplichten.’

‘Ik zou een slechte leraar zijn,’ bekent Van Cleef. ‘Dokter Marinus klept met de Maleiers alsof hijzelf een zwarte is, doch de Japanse taal laat zich moeilijk eigen maken, volgens hem. Elke tolk die erop betrapt wordt dat hij ons zijn taal leert, kan zomaar van verraad beschuldigd worden.’

De fouilleerder geeft Jacobs schoenen terug en deelt een nieuw bevel uit.

‘Klederens uit, mijnheer!’ zeggen de tolken. ‘Klederens uit!’

‘Klederens blijven aan!’ repliceert Van Cleef. ‘Klerken ontkleden zich niet, mijnheer De Zoet. Die derderangsdrol wil ons nog verder van onze waardigheid beroven. Als u hem vandaag gehoorzaamt, wordt elke klerk die vanaf heden Japan binnen komt tot aan de dag des oordeels aan dezelfde vernedering onderworpen.’

De fouilleerder tekent protest aan. Het refrein zwelt aan: ‘Klederens uit!’

Tolk Sekita voelt dat er onweer op komst is en houdt zich gedeisd.

Vorstenbosch stampet net zo lang met zijn rotting op de vloer tot het stil is. ‘Neen!’

De misnoegde fouilleerder besluit zich gewonnen te geven.

Een inklaringswacht tikt met zijn speer op Jacobs zeemanskist en neemt het woord.

‘Open graag,’ zegt een rangloze tolk. ‘Open grote kist.’

Die kist, zegt een innerlijke fluisterstem treiterend tegen Jacob, *bevat jouw psalmboek*.

‘Vooruit, De Zoet. Anders staan we hier met sint-juttemis nog,’ zegt Vorstenbosch.

Zo misselijk als een kat ontsluit Jacob zoals bevolen de kist.

Een van de wachten zegt iets. Het koor vertaalt: ‘Achteruit, mijnheer! Stap terug!’

Meer dan twintig mensen reiken nieuwsgierig de hals wanneer de fouilleerder het deksel van de kist oplicht en daar Jacobs vijf linnen hemden uit haalt, gevolgd door zijn wollen deken, zijn kousen, een met een rijgkoord afgesloten zak met knopen en gespen, een sjofele pruik, een stel ganzenveren, vergeeld ondergoed, het kompas uit zijn jongenstijd, een half stuk windsorzeep, de vierentwintig brieven van Anna, bijeengebonden met haar haarlint, een scheermes, een Delftse pijp, een gebarsten spiegel, een portfolio met bladmuziek, een mottig donkergroen fluwelen vest, een bord, mes en lepel van tin, en helemaal onderin een vijftigtal boeken van uiteenlopende aard. Een fouilleerder zegt iets tegen een ondergeschikte, die vervolgens het Inklaringskantoor uit draaft.

‘Haalt controleur van dienst,’ licht een tolk toe. ‘Brengt hem om boeken te zien.’

‘Maar dient’ – Jacobs ribben knijpen pijnlijk samen – ‘mijnheer Sekita de dissectie niet uit te voeren?’

In Van Cleefs baard verschijnt een bruingetande grijns. ‘Dissectie?’

‘Inspectie, bedoel ik, mijnheer. De inspectie van mijn boeken.’

‘Sekita’s vader heeft de plaats in het gilde voor zijn zoon gekocht, maar het verbod op het’ – Van Cleefs lippen vormen geluidloos het woord ‘christendom’ – ‘is van te groot gewicht om aan ezelsveulens overgelaten te worden. Boeken worden gecontroleerd door een meer ter zake kundig man: Iwase Banri wellicht, of een van de Ogawa’s.’

‘Wie zijn die’ – Jacob verslikt zich bijna in zijn eigen speeksel – ‘Ogawa’s?’

‘Ogawa Mimasaku is een van de vier Tolken van de Eerste Rang. Zijn zoon, Ogawa Uzaemon, is Tolk van de Derde Rang, en’ – er treedt een jongeman binnen – ‘ah, als je het over de duivel hebt...! Een warm weertje, mijnheer Ogawa.’

Ogawa Uzaemon, een jongeman van midden twintig, heeft een open, intelligent gezicht. De rangloze tolken maken stuk voor stuk een diepe buiging. De jongeman buigt voor Vorstenbosch en Van Cleef, en ten slotte ook voor de nieuwaangekomene. ‘Welkom aan land, mijnheer De Zoet.’ Zijn uitspraak is voortreffelijk. Hij steekt zijn hand uit om Jacob naar Europese wijze de hand te drukken, net op het moment dat deze een Aziatische buiging maakt. En als Ogawa Uzaemon antwoordt met een Aziatische buiging steekt Jacob net zijn hand uit. Alle aanwezigen vinden het een amusant tafereeltje. ‘Ik heb gehoord,’ zegt de tolk, ‘mijnheer De Zoet brengt veel boek mee... en daar zijn zij...’ – hij wijst naar de kist – ‘veel, véél boek. Een “abondantie” van boek, u zegt?’

‘Och, een paar boeken,’ zegt Jacob, die zo nerveus is dat hij bijna moet braken. ‘Of ja, best een stuk of wat.’

‘Mag ik boeken verwijderen om te zien?’ Ogawa begint meteen gretig, zonder een antwoord af te wachten. Voor Jacob is de wereld teruggebracht tot een smalle tunnel tussen hem en zijn psalmboek, dat hij ziet liggen tussen de twee delen van *Sara Burgerhart*. Ogawa trekt een bedenkelijk gezicht. ‘Veel, veel boek hier. Graag enige tijd. Wanneer klaar, ik doe u bericht. Is dat inschikkelijk?’ Hij begrijpt Jacobs aarzeling verkeerd. ‘Boeken allemaal veilig. Ik ook’ – Ogawa legt zijn hand op zijn hart – ‘*bibliofiel*. Dat is juiste woord? *Bibliofiel*?’

Buiten op de Waagplaats voelt de zon even heet aan als een brandijzer.

Het kan nu ieder ogenblik gebeuren, denkt de smokkelaar tegen wil en dank. *Mijn psalmboek kan nu ieder ogenblik gevonden worden.*

Een klein groepje Japanse beambten staat Vorstenbosch op te wachten.

Een Maleise slaaf maakt een buiging. Hij staat met een parasol van bamboe te wachten op het Opperhoofd.

‘Kapitein Lacy en ik,’ zegt het Opperhoofd, ‘hebben tot het noemaal een scala van afspraken in de staatsiekamer. U ziet er minnetjes uit, De Zoet. Laat dokter Marinus u een halve pint aftappen nadat Van Cleef u heeft rondgeleid.’ Hij neemt met een knikje afscheid van zijn Secunde en loopt naar zijn Woning.

Op de Waagplaats steekt een van de driepotige, tweemaal manskogge weegschalen der Compagnie boven alles uit. ‘Vandaag wegen we de suiker,’ zegt Van Cleef, ‘al is die troep weinig waard. Batavia stuurt enkel het uitschot van hun pakhuizen.’

Op het pleintje verdringen zich meer dan honderd kooplieden, tolken, controleurs, knechten, dwarskijkers, lakeien, palankijndragers en kruiers. *Dus dit*, denkt Jacob, *zijn nu Japannezen*. Hun haarkleur – van zwart tot grijs – en hun huidskleur vertonen minder verscheidenheid dan die in een Hollandse mensenmenigte, en hun kleding en schoeisel lijken, evenals hun haardracht, aan strikte eisen van rang en stand onderhevig te zijn. Zo’n vijftien tot twintig halfnaakte timmerlieden zitten schrijlings op het geraamte van een pakhuys in aanbouw. ‘Die zijn nog luier dan een stel bezopen Finnen,’ mompelt Van Cleef. Op het dak van het Inklaringskantoor zit een smoezelig witte aap met een roze gezicht, gekleed in een wambuis van zeildoek, het bedrijf gade te slaan. ‘Ik zie dat u William Pitt hebt ontdekt.’

‘Pardon?’

‘De eerste minister van George III, jawel. Hij luistert alleen maar naar die naam. Zo’n zes of zeven seizoenen geleden heeft een matroos hem meegebracht. Maar toen die weer uitvoer, was de aap in geen velden of wegen te bekennen. Pas de volgende dag kwam hij weer tevoorschijn, de eerste vrijgemaakte slaaf van Deshima. Over wilde apen gesproken, die daarginds’ – Van Cleef wijst naar een arbeider met ingevallen kaken en een haarvlechtje, die bezig is kisten suiker open te breken – ‘is Wybo Gerritsz, een van onze knechten.’ Gerritsz

steekt de kostbare spijkers in de zak van zijn wambuis. De balen suiker worden langs een Japanse controleur en een opvallende, buitenlandse knaap van een jaar of zeventien, achttien gedragen. De jongeling heeft goudblond haar en oogt engelachtig; zijn lippen zijn dik als die van een Javaan en zijn ogen staan op oriëntaalse wijze schuin. 'Ivo Oost, de natuurlijke zoon van ik weet niet precies wie, met een flinke scheut mulattenbloed.'

De balen suiker belanden op een schraagtafel bij de compagniesweegschaal.

Het wegen geschiedt onder toezicht van een drietal andere beambten: een Japanse tolk en twee blanken van in de twintig. 'De linkse,' wijst Van Cleef, 'is Peter Fischer, een uit Brunswijk afkomstige Pruis' – Fischer is roodbruin van huid en donkerbruin van haar, zij het kalend – 'en beëdigd klerk, ofschoon mijnheer Vorstenbosch mij heeft verteld dat u eveneens bevoegd bent. Men zou zeggen: bijna te veel van het goede. De man naast Fischer is Con Twomey, een Ier uit Cork.' Twomey heeft een halvemaansgezicht en een gehaaide glimlach. Zijn haar is kort afgesneden en hij gaat weinig verfijnd gekleed in zeildoek. 'Wees niet bang dat u al die namen niet meteen kunt onthouden: na het vertrek van de Shenandoah hebben we tot vervelens toe de tijd om alles over iedereen aan de weet te komen.'

'Hebben de Japannezen geen vermoeden dat enkelen van ons niet uit Holland afkomstig zijn?'

'Wij verklaren Twomeys afwijkende tongval door te zeggen dat hij uit Groningen komt. Mij heugt de tijd niet dat er voldoende rasechte Hollanders waren om de Compagnie te bemannen. Vooral nú' – met het benadrukte woord doelt de Secunde op de gevoelige kwestie van Daniël Snitkers kerkering – 'moeten we roeien met de riemen die we hebben. Twomey is onze timmerman, maar doet op weegdagen ook dienst als controleur, want als wij ze niet als haviken in de gaten houden, hebben die verduivelde koelies in een oogwenk een baal suiker achterovergedrukt. Net als de wachten trouwens. En de kooplui zijn de sluwste booswichten van allemaal. Gisteren had een van die hoerenzonen stiekem een steen in een baal gestopt, die hij vervolgens zogenaamd ontdekte en als "bewijs" wilde gebruiken om de gemiddelde tarra te drukken.'

'Kan ik dan nu met mijn taak aanvangen, mijnheer Van Cleef?'

‘Laat dokter Marinus u eerst aderlaten, en stort u pas in de strijd wanneer u bent ingericht. U kunt Marinus vinden in het Ziekenhuis aan het einde van de Langestraat – déze straat – bij de laurierboom. U kunt het niet missen. Niemand is ooit verdwaald op Deshima, tenzij hij een flinke slok ophad.’

‘Mooi dat ik toevallig net langskwam,’ hoort Jacob tien passen verder een hijgerige stem zeggen. ‘n Mens is hier op Deshima sneller de weg kwijt dan ’n gans ken schijte. Arie Grote is de naam, en ú? – hij geeft Jacob een stomp tegen de schouder – ‘ben neem ik an Jacob de Zoet uit ’t wakkere Zeeland. Nou, die Snitker heb waratje uw neus aardig uit ’t lood getimmerd!’

Arie Grote toont een grijns vol gaten en draagt een hoed van haaienvel.

‘Wat zeg u van m’n hoofddekse! Was ooit ’n boa constrictor in de oerwoude van Ternate, waar t-ie op ’n nacht de hut binne gekrope kwam die ik met m’n drie inlandse meide deelde. M’n eerste gedachte was, wel, dat een van m’n bedgenote me zachies wakker maakte voor ’n nommertje bedvoegele, begrijp u? Maar o nee, ik voel ’n band om me borst die asmaar strakker wordt aangehaald: me lange worre samegeknepe en drie van m’n ribbe zegge *plop*, *knap* en *krak*! En bij ’t licht van ’t Zuiderkruis ziet ie me recht in m’n uitpuilende oge... en dát, heer De Zoet, kwam die knijpgrage sodemieter duur te staan. M’n arreme zate vast achter m’n rug, maar m’n kake ware vrij, en toen heb ik me die smeerlap toch hárd in z’n smoelwerk gebete... ’n Krijsende slang is niet iets wat je snel vergeet! Die knijpgrage sodemieter kneep asmaar harder – hij wist van geen ophouwe – en dus zocht ik z’n halsader en beet die dwars doormidde. De dankbare dorpsbewoners maakte van z’n huid ’n gewaad voor me en kroonde me, niewaar, heer van Ternate. Die slang was de schrik van ’t oerwoud geweest. Maar...’ – Grote zucht eens diep – ‘...maar ’t hart van ’n zeeman is de speelbal van de zee, niewaar? Terug in Batavia heb ’n hoedemaker van m’n gewaad ’n stel hoede gemaakt, die tien rijksdaalders ’t stuk dede, maar niks ken me doen scheidde van deze allerlaaste, behalve temet bij wijze van gunst ter verwelcoming van ’n jonge kerel die d’r meer om verlege zit as ik, niewaar? Dit prachtextemplaar is voor u, niet voor tien rijksdaalders, o nee, en ook

voor geen acht, maar voor vijf stuivers. Goedkoper krijgt 'n mens 't nerreges.'

'Helaas heeft die hoedenmaker de huid van de boa constrictor terluiks verwisseld voor een slecht geprepareerd haaienvel.'

'Ik wed dat ú van de kaarttafel opstaat' – Arie Grote lijkt ten zeerste ingenomen met Jacobs reactie – 'met 'n welgevulde beurs. De meeste knechte komme 's aves bij mekaar in m'n nederige stulp, niewaar, om wat te gokke en voor de gezelligheid, en omdat u duidelijk niet zo'n opgeblaze hotemetoot ben, zou ik zegge: kom 's 'n keertje langs.'

'Een kind van een pastorie als ik zou u enkel maar vervelen, vrees ik. Ik drink weinig en speel nog minder.'

'Wie speelt d'r nou níet in de Glorieuze Oriënt, met z'n eige leve? Maar zes van de tien lui die uitvare, overleve 't en kenne nog wat verdiene, niewaar, en vier verzinke vroegtijdig in 'n zompig graf, en vier op zes, da's 'n belabberde kans. Trouwes, voor elke diamant of dukaat die je in de voering van je jas weet te naaie, worre d'r tien bij de Zeepoort gekonfiskeerd en glipt 'r maar eentje door. Je ken ze 't best in je reet stoppe en trouwes, mocht úw eh... hol dermate gevuld weze, heer De Zoet, dan ken ik uwes de beste prijs geve die d'r is...'

Op het Kruispunt blijft Jacob staan. Voor hem zet de Langestraat zijn kromming voort.

'Dat is de Bonkensteeg.' Grote wijst naar rechts. 'Die loopt naar 't Paggerlaantje. En die kant op' – Grote wijst nu naar links – 'is de Kruisstraat. En de Landpoort...'

...en voorbij de Landpoort, denkt Jacob, ligt het Afgezonderde Rijk.

'Die poorte gaan geen duimbreed voor ons uit de weg, heer De Zoet, o nee. 't Opperhoofd, de Secunde en dokter Marinus moge d'r zo nu en dan door, maar wij niet. "De gijzelaars van de Shogun" noeme de inheemse ons, en zo legge nou eenmaal de feite, niewaar? Maar mot u hore' – Grote duwt Jacob vooruit – 'ik handel niet alleen in edelstene en munte. Gistere nog,' fluistert hij, 'heb ik voor 'n bijzondere klant op de Shenandoah een kistje glazuivere kamferkristalle in de wacht gesleept, in ruil voor 'n luizige doedelzak die je thuis nog niet uit de gracht zou opvisse.'

Hij loopt te hengelen, denkt Jacob, en hij zegt: 'Ik doe niet aan smokkelen, mijnheer Grote.'

‘Ik mag dood neervalle as ik u van kwaaije praktijke zou beschuldige, heer De Zoet! Ik zeg alleen maar, niewaar, dat mijn kommissie normaal gesproken ’n kwart van de verkoopprijs is, maar ’n gisse jonge kerel as u gun ik wel driekwart van de taart, want ik heb nou eenmaal ’n zwak voor wakkere Zeeuwe, niewaar? En ik verhandel ook graag ’t pokkepoeier voor u’ – de nonchalante toon waarop Grote het zegt verraadt dat hij iets wezenlijks maskeert – ‘want sommige kooplui die mij “broeder” noeme, drijve de prijs sneller en hoger op dan ’n dekhengst ’n stijve krijgt, terwijl je d’r levendig bij staat, heer De Zoet, ja, terwijl je d’r levendig bij staat, en waarom?’

Jacob blijft staan. ‘Hoe weet u in ’s hemelsnaam af van mijn kwikchloruur?’

‘Aanhoor mijn Heuglijke Tijding, niewaar? Een van de talrijke zoons van de Shogun,’ zegt Grote terwijl hij zijn stem dempt, ‘heeft dit voorjaar de kwikkuur gedaan. De behandeling is hier al twintig jaar bekend, alleen vertrouwde niemand ’m. Doch ’t augurkie van dat prinsje was zo verrot dat ’t groen uitsloeg, en één kuur met Hollands pokkepoeier en, God zij geprezen, hij was weer boven Jan. Het verhaal doet as ’n lopend vuurtje de ronde. Elke apteker in ’t land schreeuwt om ’t wondermiddel, niewaar? En nou komt u met acht kratte aanzette! As u mij laat onderhandele verdient u genoeg om duizend van die hoede te kope. As u ’t zéllef doet, hale ze u ’t vel over de neus en houdt u d’r nog geen ene steek an over, waarde vrind.’

‘Hoe’ – ongemerkt is Jacob weer gaan lopen – ‘weet u van mijn kwikchloruur?’

‘Van de ratte,’ fluistert Arie Grote. ‘Ja, van de ratte. Ik voer ze wel ’s wat, en de ratte vertelle me een en ander. Zodoende. *Voilà*, niewaar? Dus we benne ’t eens: ik tred met onmiddellijke ingang names u op as uw agent, niewaar? Kontrakte en zo benne niet nodig: een heer breekt nooit z’n woord. Tot later...’

Arie Grote loopt door de Langestraat terug naar het Kruispunt.

Jacob roept hem na: ‘Doch ik heb u nimmer mijn woord gegeven!’

De ziekenhuisdeur geeft toegang tot een smalle gang. Verderop leidt een ladder omhoog naar een valluik, dat openstaat. Aan de rechterzijde geeft een deur toegang tot de behandelkamer, een ruim vertrek dat gedomineerd wordt door een in de loop der jaren smoezelig geworden

geraamte, dat aan een T-vormige balkconstructie is gespijkerd. Jacob probeert niet te denken aan Ogawa die het psalmboek vindt. Een operatietafel, die is voorzien van allerlei koorden en openingen, zit onder de bloedvlekken. Er hangen rekken voor de chirurgijnszagen, -messen, -scharen en -beitels. Er staan vijzels met stampers, en er staat een reusachtige kast waarin zich, naar Jacob aanneemt, allerlei *materia medica* bevindt. Verder staan er nog schalen voor het aderlaten en verscheidene banken en tafels. De geur van vers zaagsel is vermengd met die van was, kruiden en een kleilig vleugje leveraroom. Achter een deur bevindt zich de ziekenzaal met twee lege bedden. Jacob wordt verleid door een aardewerken kruik met water: hij drinkt uit de opschepel. Het water is koud en smaakt verrukkelijk.

Waarom is hier niemand, vraagt hij zich af, om te voorkomen dat er iets gestolen wordt?

Een jonge bediende of slaaf komt al vegend binnen. Hij is blootsvoets, knap van uiterlijk en gekleed in een schitterend opperkleed en een wijde Indische broek. Jacob voelt zich verplicht zijn aanwezigheid te rechtvaardigen. ‘Dokter Marinus’ slaaf?’

‘Ik ben bij de dokter in dienst’ – het Hollands van de knaap is uitstekend – ‘als zijn assistent, mijnheer.’

‘Is het werkelijk? Ik ben de nieuwe klerk, De Zoet. En hoe is je naam?’

De buiging die de jongeling maakt, is hoffelijk, niet onderdanig. ‘Mijn naam is Eelattu, mijnheer.’

‘Uit welk deel van de wereld ben jij afkomstig, Eelattu?’

‘Ik ben geboren in Colombo op het eiland Ceylon, mijnheer.’

Zijn beminnelijkheid brengt Jacob enigszins van zijn stuk. ‘Waar is je meester op dit moment?’

‘Aan de studie, boven. Wilt u dat ik hem haal?’

‘Dat is niet nodig. Ik ga wel naar boven om mij te presenteren.’

‘Goed, mijnheer. Maar de dokter ontvangt liever geen bezoekers –’

‘O, hij zal geen bezwaar maken wanneer hij verneemt wat ik voor hem heb meegebracht...’

Jacob tuurt door het valluik naar een lange, welgemeubileerde zolderkamer. Halverwege staat het spinet van Marinus, waar Jacobs vriend Zwaardecroon het weken geleden over had. Het is naar verluidt het

enige spinet dat ooit de weg naar Japan vond. Aan het andere einde van het vertrek bevindt zich een rossige beer van een blanke van omstreeks vijftig jaar, met naar achteren gebonden steengrijs haar. Hij zit op de vloer aan een lage tafel, in een zee van licht, en is bezig een feloranje orchidee te tekenen. Jacob klopt op het luik. 'Goedemiddag, dokter Marinus.'

De dokter, wiens hemd is losgeknoopt, geeft geen reactie.

'Dokter Marinus? Het verheugt me eindelijk kennis met u te mogen maken...'

Nog altijd geeft de dokter er geen enkel blijk van dat hij Jacob heeft gehoord.

De klerk verheft zijn stem. 'Dokter Marinus? Neemt u mij niet kwalijk dat ik u stoort...'

'Uit welk muizengat,' zegt de dokter met dreigende blik, 'komt ú gekropen?'

'Ik ben een kwartier geleden aangekomen. Met de Shenandoah. Mijn naam is...'

'Heb ik u om uw naam gevraagd? Neen, ik vroeg naar uw *fons et origo*.'

'Ik kom uit Domburg, mijnheer, een kustplaatsje op Walcheren, in Zeeland.'

'Walcheren, zegt u? Ik ben eens in Middelburg geweest.'

'Toevallig heb ik mijn opleiding in Middelburg genoten, dokter.'

Marinus laat een blaffende lach horen. 'Ik wist niet dat er in dat volslagen cultuurloze gat, dat broeinest van slavenhandelaren, opgeleid kon worden.'

'Misschien dat ik de komende maanden uw opinie inzake de Zeeuwen enigszins zal kunnen opvijzelen. Ik woon in het Hoge Huis, we zijn dus zogoed als burenen.'

'Dus nabije aanwezigheid brengt, naar u meent, onwillekeurig goedmoedelijke omgang met zich mee?'

'Ik... ' Jacob vraagt zich af waarom Marinus zich zo welbewust vijandig opstelt. 'Ik eh... wel...'

'Deze *Cymbidium koran* is gevonden tussen het geitenvoeder. Wanneer ú van angst beeft, verwelkt hij.'

'Mijnheer Vorstenbosch opperde dat u mij wellicht enig bloed zou kunnen afnemen...'

‘Middeleeuwse kwakzalverij! De flebotomie werd, evenals de humorenleer waarop zij berust, twintig jaar geleden door Hunter volkomen ontzenuwd.’

Maar aderlaten, denkt Jacob, is toch een vaste bron van inkomsten voor elke chirurgijn. ‘Doch...’

‘Doch, doch, doch? Doch, doch? Dóch? Doch, dóch, doch, doch, doch?’

‘Het wemelt in de wereld van de lieden die van het nut van aderlaten overtuigd zijn.’

‘Hetgeen bewijst dat het in de wereld wemelt van de ezelsveulens. Uw neus ziet er gezwollen uit.’

Jacob strijkt over de knik. ‘Voormalig Opperhoofd Snitker haalde uit en...’

‘U hebt niet de bouw van een bokser.’ Marinus komt overeind en hinkt met behulp van een stevige stok naar het luik. ‘U moet uw neus tweemaal daags in koud water baden. En lok een gevecht uit met Gerritsz, en houd hem de *convexe* kant voor, dan kan hij hem weer recht-slaan. Een goede dag, Domburger.’

Met een welgemikte uithaal van de stok slaat dokter Marinus de steun weg waardoor het luik open werd gehouden.

Terug op straat, in de oogverblindende zonneshijn, ziet de verontwaardigde klerk zich omringd door de tolk Ogawa, diens persoonlijke dienaar en een tweetal controleurs. Alle vier zien er bars en bezweet uit. ‘Mijnheer De Zoet,’ zegt Ogawa, ‘ik wil met u spreken over een boek dat u meebrengt. Het is belangrijke zaak.’

De volgende zin gaat voor Jacob verloren in een vlaag van misselijkheid en angst.

Vorstenbosch zal me hier niet uit kunnen redden, denkt hij. En waarom zou hij ook?

‘...een dergelijk boek te vinden verbaast mij dan ook zeer... Mijnheer De Zoet?’

Mijn loopbaan is ten einde, denkt Jacob. Mijn vrijheid is heen en Anna is verloren...

‘Waar,’ weet de verdachte moeizaam uit te brengen, ‘zal ik worden gekerkerd?’

De Langestraat deint op en neer. De klerk sluit zijn ogen.

‘Gekánkerd?’ Ogawa steekt de draak met hem. ‘Ik begrijp niet. Mijn slechte Hollands...’

Het hart van de klerk bonst als een dolgedraaide pomp. ‘Het is onmenselijk zo met mij te spelen.’

‘Spelen?’ Het onbegrip van Ogawa neemt alleen nog maar toe. ‘Dit is spreekwoord, mijnheer De Zoet? In kist van mijnheer De Zoet ik vond boek van mijnheer... Adamu Sumissu.’

Jacob opent zijn ogen. De Langestraat deint niet meer. ‘Adam Smith?’

‘Adam Smith – neem mij niet kwalijk. *De rijkdom der naties*... U kent het?’

En of ik het ken, denkt Jacob, *maar ik durf nog niet te hopen*. ‘De oorspronkelijke Engelse versie is ietwat te moeilijk, daarom heb ik in Batavia de Hollandse editie gekocht.’

Ogawa kijkt verbaasd. ‘Dus Adam Smith is niet Hollander maar Engelsman?’

‘Dat zou hij u niet in dank afnemen, mijnheer Ogawa. Smith is een Schot; hij woont in Edinburgh. Doch kan het *De rijkdom der naties* zijn waarover u spreekt?’

‘Vanzelfsprekend! Ik ben *rangakusha*, ik bestudeer Hollandse wetenschap. Vier jaar geleden, ik leen *De rijkdom der naties* van Opperhoofd Hemmij. Ik begon vertaling, om’ – Ogawa’s lippen bereiden zich voor op de tongbreker – “‘Theorie der Politieke Staatshuishoudkunde” naar Japan te brengen. Doch Heer van Satsuma bood Opperhoofd Hemmij veel geld, dus ik moest boek teruggeven. Boek werd verkocht voordat ik klaar ben.’

De brandende zon wordt gevangen door een stralende laurierboom.

Zoo riep God tot hem, denkt Jacob, *uit het midden van den braambosch*...

Hoekige meeuwen en kantige vliegers doorkruisen de glazuurblauwe lucht.

...en zeide: Mozes, Mozes! En hij zeide: Zie, hier ben ik!

‘Ik tracht een ander te bemachtigen, doch’ – Ogawa verstrakt – ‘doch moeilijkheden is te groot.’

Jacob weerstaat de neiging om als een kind in lachen uit te barsten. ‘Ik begrijp het.’

‘Dan, deze ochtend ik vind in uw boekkast Adam Smith. Zeer groot verrassing, en oprecht, mijnheer De Zoet, ik wil kopen of huren...’

Aan de andere kant van de straat, in de tuin, laten cicaden bij toerbeurt hun ratelende geluid horen.

‘Adam Smith is te koop noch te huur,’ zegt de Hollander, ‘doch ik leen hem u gaarne, ja, bijzonder gaarne, mijnheer Ogawa, voor zo lang u dat maar wenst.’